

SANDAL (25) *sb m*

sandal (25), [**sandał, zandał**].

Pierwsze a jasne; w *N* sg drugie a pochylone, w pozostałych formach: -ãł- (2), -al- (1) *BielKron* (2:1).
sg *N* sandãł (1). ◇ *G* sandãłu (8), (*lat.*) sandalum (1); sandãłu : sandalum *FalZioł* (5:1). ◇ *pl N*
sandãli (3), [**sandãły**]. ◇ *G* sandãł(o)w (10). ◇ *I* sandãłmi (1). ◇ *L* sandãł(e)ch (1).

Sł stp: sandał, *Cn brak*, *Linde bez cytatu; poza tym XVIII w. w cytacie s.v. cyndal*.

bot. Santalum L.; sandałowiec, rodzaj roślin z rodziny sandałowcowatych (Santalaceae) o cennym, aromatycznym drewnie lub Pterocarpus santalinus L., pterokarpus sandalin; drzewo z rodziny bobowatych (Fabaceae) (w dawnej medycynie klasyfikowany w jednej grupie z sandałowcem) (25): Też wodka Kamphorowa gorączkę głowy/ y oczu/ y twarzy odeymuie/ wonią fwą y okładaniem/ krew fthanowi/ [...] zmieszana [*lege*: zmieszana] s sandałmi á z bolum armenum/ fercze czału morowego powietrza okładać *FalZioł* I 71a; (*nagł*) O Sandalech. (-) [...] A ieft gich rodzaj troiaki/ to ieft Iedny fã białe/ Drugie fã iakoby czyrwone/ Thrzecie fã prawie żółte *FalZioł* III 11b, III 11c [2 r.], V 68v; *BielKron* 444v *marg*; [tedy ty [*wszystkie*] fãdãły zãftãnowiaią y powciãgãią płynienia. *SienHerb* 201a; Zãdãł. *SienHerb* E4#].

Wyrażenia: »drzewo sandalu« (1): Wywieźli thedy Hiszpanowie złotã s tãmtãd [z wyspy Hiszpany] tego roku/ ktory fie piãł 1501. dwãdziesciã thyiãc funtow nãd infze fkãrby/ okrom teź drzewã Sãdãłu *BielKron* 442v.

»sandalum olejek« = *olejek eteryczny destylowany z drewna sandałowca* (1): Rzeczì potwierdzaiãce członki niektore: fã ty. Rożany oleiek, maftikowy oleiek, mirtowy oleiek, koriandrowy, mirtowy, fãdalu^m *FalZioł* V 96.

»proch sandalow ([sandalu])« (6): Theź proch Sandalow czyrwonych zmieszany zwodkã pfinkowã/ albo kurzey nogi/ á wtym rozmoczywfy chufte przykãday na bolãce nogi. *FalZioł* III 11d, I 45b, [116²]a, 130c, III 11d [2 r.]; [Teź proch fãdãłu czerwonego mieszãny z wodkã pfinkowã abo kurzey nogi/ a w tim rozmoczywfy chufte przykãday nã bolãce nogi. *SienHerb* 201b].

Zestawienia: »sandal biały« = *Santalum L.; sandałowiec, rodzaj roślin z rodziny sandałowcowatych (Santalaceae)* [*szyk* 3:1] (4): Teź komu fie ciało zbytnie otworzy tak iź pot zbytnie płynie/ namaź ie rożanym oleykiem zmieszawfy gi z prochem czyrwonych Sandalow y białych. *FalZioł* I [116²]a, II 15a, III 11c; Fãrãkulã Reubãrbãru^m fãwow czterzy ftã plãci. Item bãkãr goździkow fãwow fzełc fet. Fãrãkulã Opij fãwow czterzy ftã. Bãkãr Sãdãłu białego fiedm fet fãwow. *BielKron* 454v; [*SienHerb* 201a].

»sandal czyrwony« = *Pterocarpus santalinus L.; pterokarpus sandalin, drzewo z rodziny bobowatych (Fabaceae) o czerwonym drewnie używanym do sporządzania barwników i leków* [*szyk* 10:4] (14): Theź na zapalenie wãtroby/ fãk tey czyrwoney gliki z mlecżowã wodkã, trochã przyloziwfy czirwonych fãdãlow/ [...] rozmocz wtym faczelet lethnie ciepło przyloz na wãtrobã po kilka kroć á vgafi ie. *FalZioł* I 21b; (*nagł*) Ku wbieleniu zãb. (-) Wezmi wodki ktorã zowã Aqua vite, dwa łoty/ czukru łot, [...] przyday k temu Sandalu czyrwonego kwartã/ wodki rożaney trochã *FalZioł* V 93, I 43a, 45b, [116²]a, 130c, II 15a (13); Bãkãr Sãdãłu czyrwonego [*dajã w Kalekucie*] zã ofmãdziefiãt fãwow. *BielKron* 454v; [*SienHerb* 201a [2 r.], b].

»sandal żółty (a. [żółtawy])« = *prawdopodobnie: drewno twarde sandałowca (ma kolor żółtawy) [szyk 1:1] (2): Czerwone Sandali są zimniejszy niżli bałe [!] y niżli żółte FalZioł III 11c, II 15a; [Zimne są Sándály w trzecim stopniu á łuche w wtorym stopniu/ á iest ich rodzaj troiaki to iest/ iedny są białe/ drugie są czerwone/ trzecie są żółtawe SienHerb 201a, 201a].*

[Szereg: »zandał abo cyndelin«: Zándał ábo Cindelin. Santach. Sandel holtz. *SienHerb* 201a.]

Synonim: cyndelin.

Cf CYNDAL, **SANTAL**

MN